

Marin Sorescu - *La lilieci*: nume și poreclă

Camelia ZĂBAVĂ

Figuri decupate parcă dintr-un vechi calendar sămănătorist, sătenii lui Marin Sorescu „dau imaginea unui univers uman de o culoare extraordinară”, după cum remarcă Eugen Simion în *Scritori români de azi*¹, iar la această „culoare” contribuie fără îndoială și numele acestora.

Într-o operă literară nu toate numele proprii dețin același grad de simbolizare, pentru că acestea se comportă ca simboluri poetice, literare, și nu ca semne convenționale; ele au ca principală caracteristică unicitatea, fapt care le face dependente de context. Aceasta este ideea care se desprinde din studiul Marianeii Istrate referitor la numele propriu în textul narativ², idee care se aplică și în cazul textului sorescian, având în vedere că *La lilieci* se situează la granița dintre poezie și proză.

Coexistă în lumea satului sorescian din *La lilieci* două sisteme de denotație. Unul, cel oficial, format din prenume și nume de familie, se utilizează mai ales duminică, după cum spune poetul „când oamenii n-au porecle”, fie în desemnarea anumitor persoane cum ar fi învățătorii Matei Bulzescu și Ilie Chelcea, notarul Gheorghe Ionescu. Celălalt, sistemul popular de denotație, se folosește în mod frecvent, el fiind o caracteristică a societății rurale. Acestui din urmă sistem îi aparțin în primul rând porecelele. Ele au atât rol de individualizare sau de îndepărtare a omonimiei din onomastica oficială, cât și rol de satirizare.

În opinia lui Ion Popescu-Sireteanu „porecelele au un caracter schimbător și popular. Prin marea lor posibilitate de caracterizare, pot fi apropiate de ghicitori”³. Aceste trăsături le apropie de folclor, porecelele constituind, de altfel, „cel mai concentrat mijloc de caracterizare în domeniul onomasticii”, după cum sublinia cercetătorul în studiul amintit⁴.

În general vorbind, de cele mai multe ori se uită destul de repede cauza care a determinat apariția unei anumite porecle sau nu este cunoscută decât de foarte puțini vorbitori, în afara cazurilor când la mijloc este un defect fizic, vizibil.

Ciclul *La lilieci* redă imaginea exactă a satului oltenesc. De aceea sistemul popular de denotație predomină în text.

Un exemplu ilustrativ în cele arătate mai sus este Mutu care nu este cunoscut decât cu această poreclă. Personajul este tot timpul denumit așa pentru că „Ăstui n-ai ce-i mai face, /Așa l-a lăsat Dumnezeu. / E mut și-n ziua de paști, săracul” (*La lilieci*, I,

¹ Eugen Simion, *Scritori români de azi*, I, București, Editura Cartea Românească, 1978, p. 289-295.

² Mariana Istrate, *Numele propriu în textul narativ, aspecte ale onomasticii literare*, Cluj, Editura Napoca Star, 2000, p. 11.

³ Ion Popescu-Sireteanu, *Porecle și supranume din satul Drăgușeni, com. Șcheia, județul Iași*, în „Studii și Cercetări de Onomastică” 4/1999, p. 242.

⁴ *Ibidem*.

Duminica oamenii n-au porecle, p.44).

Țăranii lui Marin Sorescu poartă numele lor oficial, prevăzut în actele de stare civilă atunci când intră în legătură cu viața de stat (primărie, școală, armată) sau duminica, când oamenii n-au porecle, când descoperi „o mulțime de nume noi, șterse, care nu spun nimic, / Nume de pomelnic, n-au nici o legătură cu frumusețea / Poreclelor (*La lilioci*, I, *Duminica oamenii n-au porecle*, p. 45).

„Duminica oamenii n-au porecle, / Li se spune curat pe numele cele bune / Care nu li se potrivesc deloc, ca hainele de moarte / Păstrate cu mare grijă în lacră” (*La lilioci*, I, *Duminica oamenii n-au porecle*, p. 44).

Porecelele soresciene sunt deosebit de pitorești: Spânu, Bag-Samă, Păsărică, Mutu, Târziu, ăl Moale, Pămală, Purcea, Șoalda, Țiganu, Băzgărau, Zgoidea, Ceapă, Ciurel, Bășină, Făsui, Iedu, Focu, Fleașcă, Flețu, Balamuc, Cucu, Spânzu, Dârmon, Boc, Civică, Guiț, Șubăscurtă etc.

În ceea ce privește modul lor de formare se observă că acestea au luat naștere prin conversiune antroponimică. Derivarea sau compunerea au loc la nivelul limbii comune.

Într-un asemenea context nu trec neobservate regionalismele. Spațiul geografic este localizat, ne aflăm în satul Bulzești, în „inima Olteniei”, așadar oltenismele abundă: bâzdoacă, (a) bodicăi, buduroi, cârpător, ciomag, (a) se ciuci, cobiliță, corlată, jujeu, (a) linciuri, (a) se olicăi, pătuiag, strachină, (a) străfiga, șușea, ududoi, ulucă, unghete, (o) țără, vuvă, zăltat etc. Cuvintele regionale alunecă parcă firesc spre numele proprii, astfel încât vom întâlni nume sau porecle ca: Ciuciu, Golumbeanu, Făsui ș.a.

Nu pot fi omise nici expresiile populare ca: de-a-n boul, a face zâmbri, (a avea oi) în păzeală, a da de-azvârlitelea, fir-ar a relelor, fi-mi-r-aș ei ai babii, fire-al deavu, fir-ai al iacacui și nici formulele de adresare de tipul: fa (Dă-te, fa, mai încolo: *La lilioci*, I, p. 26); gagă (Dați-vă, gagă, mai la o parte: *La lilioci*, I, p. 27); nea (Nea Dumitre, Nea Ioane: *La lilioci*, I, p. 33); mă (...țineți, mă, bine minte locul: *la Lilioci*, I, 86) și exemplele ar putea continua. Toate acestea dau un farmec aparte *Liliocilor* lui Marin Sorescu, neomițând, bineînțeles, formele de perfect simplu ale verbelor.

Revenind la porecle, se observă că uneori este redată geneza acestora: lui Gheorghe Ionescu, logofătul de la Velești, adică notarul, lumea îi zicea și Prăzaru fiindcă tatăl său „venise în Bulzești de la Amărădia, unde se cultivă mult praz. Grigore al lui Tăgârlă a primit porecla ăl Moale în urma întâlnirii de „la Cișmele” „cu unul care cam sclipea de departe. / Așa ca putregaiul” (*La lilioci I Dumneata*, p. 92), Marin al lui Moșu Pătru era poreclit Târziu pentru că se apropia de 50 de ani și nu se hotăra să se însoare (*La lilioci I Rânduieii*, p. 77); Mitru al lui Viță este poreclit Pămală fiindcă era „mare, bloncos, purta căciula pe-o parte” (*La lilioci*, II, *Pămală*, p. 201), lui Gogul lu’ Mitru Măriei lu’ Niță îi ziceau Gâtlan pentru că avea gâtul lung (*La lilioci* VI, p. 10).

În satul lui Marin Sorescu se observă fenomenul semnalat la modul general de către cercetătorul Ion Popescu-Sireteanu, care arată că una dintre caracteristicile bine cunoscute locuitorilor din mediul rural este aceea că aproape nu există om fără poreclă. Cele mai multe porecle le au bărbații. O anumită particularitate fizică, psihică sau morală, o deprindere, o întâmplare, un cuvânt sau o expresie mai des folosită, o preferință devine fără prea mare greutate poreclă⁵.

⁵ Ion Popescu-Sireteanu, *op. cit.*, p. 238.

Există situații când aceeași persoană are două porecle, ambele folosite pentru determinarea și identificarea purtătorului lor: este cazul lui Radu Țiganu (*La Lilieci II, Duduianu*, p. 231) „Că peste Radu Țiganu mai avea o altă poreclă: Duduianu”.

Mai puține sunt porecele femeilor: Auricăi din *Neică, neică* (II, p. 175) i se zicea Pucioasa, iar țața Floarea din *Duminica oamenii n-au porecle* (I, p. 44) este Șoalda lui Cazacu. De obicei femeia este cunoscută printr-un derivat de la porecla soțului: Golumbeanca – Golumbeanu, Cheaga – Cheagu, Chirimeanța – Chirimețu, Ciudinca – Ciudin, Grăuroaica – Graure, Foaca – Focu, Cepoiaia – Ceapă, Cuca – Cucu, Țoțuleasa – Țoțu sau printr-o formulă analitică de tipul nume feminin + articol posesiv a (lui) + numele soțului în genitiv, în care numele ei este raportat la numele soțului: Veta lui Iedu, Frusina lui Coadă, Leana lui Tufăriș, Manda lui Chilijean, Constanța lui Cotoarbă, Anica lu’ Mitu, Tilina lui Surdu, Rița lui Ion Bălan, Maria lui Didu, Maria lui Brichiș, Ricuța lui Gheorghe Ionescu etc.

Alături de porecle, funcționează în lumea rurală supranumele, categorie antroponimică asemănătoare cu porecla (de unde și dese confuzii create între cei doi termeni), diferențiindu-se totuși de aceasta. Supranumele este „numele complementar atribuit unei persoane, care, prin preluarea lui de către colateralii acestuia sau descendenți funcționează ca nume de familie neoficializat”⁶. În studiul său *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, Ștefan Pașca subliniază funcția exclusiv antroponomastică a supranumelui, în timp ce porecla presupune și o funcție semantică. Din studiu se desprinde totodată ideea că porecla apare spontan, ca o ironie la adresa unui individ, iar supranumele născut din porecle sau calificative sunt legate de numele indivizilor, devenind ereditare⁷.

Sistemul popular de denotație este mai flexibil decât cel oficial, și pentru că utilizează pe scară largă aceste substitute ale numelui de familie, porecele și supranumele, care, așa cum s-a mai spus, au o mare putere de identificare și pot lua naștere prin mijloace mai puțin rigide și convenționale decât sistemul oficial. În plus, sistemul popular de denotație permite anumite schimbări în interiorul său, în vreme ce sistemul oficial permite rar acest lucru, și atunci prin intervenția legilor în vigoare.

Pornind de la ipoteza că porecla are funcție de denotație individuală și că numele complementar atribuit unei colectivități (urmărindu-se aceleași trăsături ce pot fi identificate la un individ) este o varietate a poreclei, se poate trage concluzia că orice poreclă poate să devină supranume, dar nu orice supranume poate proveni dintr-o poreclă. De asemenea, este cunoscut faptul că în categoria supranumelui se includ și numele etnice, nume de agent, nume ce vizează originea locală sau cea socială, adică ceea ce onomaștii numesc apelative denominative.

Iată doar câteva exemple de supranume individuale și de grup întâlnite în volumele din ciclul *La Lilieci*: Marin Clanaristul, Păun Murgășanu, Ghiță Lăutaru, Ion Poștaru, Mitică Tâmplaru, Brânzani, Bănțeștii, Caloteștii, Ciuculeștii, Ștefăneștii, Ninonii.

O altă variantă de numire și individualizare în lumea satului din *La Lilieci* este formula populară (neoficială) de denotație care aparține și ea, ca și porecele și

⁶ Teodor Oancă, *Probleme controversate în onomastica românească*, Craiova, Editura "Scrisul Românesc", 1996, p. 11-12.

⁷ Ștefan Pașca, *Nume de persoane și nume de animale în Țara Oltului*, Acad. Rom., Studii și Cercetări, XXVI, București, 1936, p. 44.

supranumele sistemului neoficial de denominație. Aceasta este o formulă analitică, care, structural cuprine doi termeni A și B, unde A se raportează la B: Sandu lui Chioveanu, Veta lui Iedu, Mutu Ioncicăi, Gogu lui Duluman, Dumitru lui Chirimentu, Dorel al lui Bălțeanu, Ionete al lui Făsui, Coadă al lui Ceapă, Costică al lui Coadă al lui Ceapă, Petrică lui Cășenete, Mitru lui Ciugulea, Sandu lui Cină, Fănică al lui Ciucă, Ioniță al lui Cucu, Sandu lui Moisă, Vîrlan al lui Ioane, Gică al lui Rinu, Mitru lui Viță, Pătru lui Gogu, Fănică al Banții, Ilie al lui Mandă, Dumitru lui Nistor, Nicolae al lui Codin, Nae al lui Urezeanu, Sandu lui Moisă, Mitrică al lui Nete, Dinu lui Foloiu, Ioniță al lui Burghiu etc.

Uneori, pentru o mai mare exactitate și o mai bună individualizare se folosește raportarea persoanei la mai mulți membri ai familiei: Țața Nicolîța a lui Fănică al lui Ion Bălan, Ionică al Nicolîței lui Fănică al lui Ion Bălan, Constandin al Dinei a lui Dineață, Gogu al lui Mitru Măriei al lui Niță, Trică al lui Trașcă al Linei a lui Stanciu; alteori este suficient numai determinantul în genitiv: al lui Flețu, al lui Fleașcă, al lui Deșca, al lui Mitrofan, al lui Modârlan, al lui Corniță, al lui Ghirea, al lui Birău, al lui Zgoidea, al lui Zăbic al lui Roșca etc.

Oamenii se mai pot identifica și cu ajutorul adjectivelor tânăr sau bătrân, mare sau mic: Florea al Mic, Nătărău al Bătrân, Gheorghe Roncea al Bătrân, Drăghicioiu al Bătrân, Fănache al Bătrân, Tudoran al Bătrân sau cu ajutorul unor determinanți însoțiți de prepoziții în acuzativ care indică o mai bună precizare în spațiu: Marița de la Moară, Prejoi de la deal de la Pazu, Radu de la Alun.

Vorbind despre formulele populare de denominație nu poate trece neobservat poemul *De-ai lui Năstase sin Petru* din ultima carte a *Lilieilor*, unde „autorul încearcă alcătuirea unei cronici genealogice – nu a familiei – pe care o încercase mai mult sau mai puțin fragmentar în primele cărți – ci a comunei” este de părere Jeana Morărescu în posfața cărții a șasea din *La lilieci*⁸.

Cronica pornește de la începutul secolului al XIX-lea, mai precis pe la 1830: „Pe la 1830, am auzit c-ar fi trăit pe-aici / Năstase sin Petru, / Așa apăreau în acte. Dar pe ei îi chema / Năstase al lui Petru și cutare al lui cutare / Sin era o fudulie de cancelarie. / Petre sin Țuțuianu,...../ Mai târziu o țără, Matei sin Ghiță era moșnean (...)” (*La lilieci*, VI, *De-ai lui Năstase sin Petru*, p. 82)

Informațiile demografice pe care le dă această cronică sunt echivalente cu cele obținute dintr-o catagrafie, unde, în majoritatea cazurilor, pentru redarea filiației se folosește cuvântul slavon sin (fiul lui...). Mai exact, sin arată legătura cu numele patern, reprezentând pentru bulzeșteni „o fudulie de cancelarie” echivalentul actualului al lui sau al lui’.

„Trăsăturile care individualizează literatura și deci, implicit, numele propriu din textul literar rămân unicitatea și originalitatea” conchidea Mariana Istrate⁹.

Ciclul *La lilieci* reprezintă deopotrivă în spațiul literaturii române, cât și în cel al operei soresciene o absolută unicitate. La aceasta contribuie în mare măsură numele și porecele universului uman din arealul Bulzeștilor.

⁸ Jeana Morărescu, *Ieșirea prin centrul pământului, Posfață*, *La lilieci, Cartea aVI-a*, Fundația „Marin Sorescu”, 1998, p. 214.

⁹ Mariana Istrate, *op. cit.*, p.27.

Marin Sorescu - *La lilioci*: Names and Nick-names

This paper approaches the names of the characters in Marin Sorescu's narrative poems from the six volumes *La lilioci*. It focuses on the popular system of denomination with the nick-names. This system of denomination is a special characteristic of the rural society and thus the poems from *La lilioci* express a real image of the Oltenian village. The paper also demonstrates that in the Romanian villages as well as in Sorescu's poems people are better known by their nick-names than by their official names which are, in a popular traditions, identified as "Sunday names".

*Universitatea din Craiova
România*

